

647

SIMPOSIUM INTERNACIONAL: ELS MOVIMENTS HUMANS EN EL
MEDITERRANI OCCIDENTAL, organitzat per l'Institut Català
d'Estudis Mediterranis. BARCELONA, 7-9 NOVEMBRE 1989

Sessió dedicada als "fluxos migratoris a Catalunya
1900-2000"

ESBOS DE PROSPECTIVES PER A LA POBLACIO D'ORIGEN NORD-AFRICA
A CATALUNYA EN EL PERIODE 1990-2000

Lluís RECOLONS A.
Laboratori de Sociologia de l'ICESB
Barcelona

Lluís RECOLONS A.

ESBOS DE PROSPECTIVES PER A LA POBLACIO D'ORIGEN NORD-AFRICA
A CATALUNYA EN EL PERIODE 1990-2000

0. INTRODUCCIO

0.1. En el repartiment de papers entre els qui intervenim en aquesta sessió sobre "els fluxos migratoris a Catalunya 1900-2000", m'he arriscat a orientar les meves paraules vers l'únic, d'entre els deu decennis del segle, que resta encara en temps de futur. En fer de la prospectiva de futur l'objectiu principal d'aquesta comunicació, em surto del que havia estat fins ara el meu tractament de les temàtiques de l'evolució de la població de Catalunya (RECOLONS, L., 1976; ID., 1979 A; ID., 1989) i més específicament, de les migracions (ID., 1979 B; ID., 1983; ID., 1987). Altres col·legues i amics amb qui comparteixo l'ús de la paraula en aquesta sessió, ja s'hauran ocupat amb gran competència de la migració a Catalunya en el que portem de segle. L'opció per entrar en el terreny de les prospectives del futur per als onze anys que resten per acabar el segle XX, suposa entrar en un terreny menys segur que el de la interpretació del passat. Penso, no obstant això, que dintre de les limitacions intrínseques a les prospectives en ciències socials, val la pena afrontar aquest risc.

0.2. Una prospectiva amb fonament més o menys científic, en Demografia, en Sociologia, en les altres Ciències Socials i Humanes, no deixa de ser una construcció heurística, de cara a orientar profitosament la visió i actuació projectada en el present cap al termini establert. Mai, però, podrà substituir l'exigència de verificar la realitat quan amb el pas del temps el que era futur va passant a ser temps passat.

En tractar-se només d'un esbós pressuposo que aquest escrit és una etapa en un procés d'elaboració. Ho concebeixo com una aportació inicial d'un dels interlocutors de la sessió i participant en el Simposi, provocadora del debat. Esbós traçat amb la idea d'incorporar altres elements que el complementin, modifiquin i rectifiquin en aquells punts en els quals les

dades o les raons convincents dels altres i els avanços en la percepció de la realitat ho exigeixin.

0.3. En cenyir-me ara a la immigració d'origen nord-africà a Catalunya, cal no oblidar que aquestes migracions es trobaran emmarcades dintre del conjunt de fluxos migratoris que afecten Catalunya i que l'un i els altres fluxos es relacionen i fins a cert punt es condicionen entre ells. Alhora aquestes immigracions a Catalunya resten emmarcades en el context demogràfic, econòmic, social, cultural, polític i religiós mundial. Les limitacions d'aquesta comunicació no em permeten d'explicitar tots aquests contextos influents, tanmateix, en la situació.

0.4. No pretenc ara demostrar fil per randa la ponderació de raons que em menen a apostar per una determinada prospectiva. La experiència més recent de prospectives demogràfiques fetes a Catalunya, en ser contrastades als pocs anys amb la realitat, han estat saborosament comentades per una de les seves coautores (CABRE, Anna, 1987, pàgs. 2-12) i les seves conclusions, com és ara aquesta: "mientras se trate de seguir prediciendo, evitemos la predicción cifrada tanto como nos sea posible", les faig també meves. Malgrat totes les limitacions admeses, penso que les afirmacions que faré tenen un fonament prou raonat com per ser proposades. En elaborar-les m'han influït entre d'altres factors:

- La percepció dels processos migratoris en curs actualment a Catalunya.
- La consideració dels desequilibris entre les estructures de població nord-africanes i europees, i en concret, entre les del Marroc i Catalunya.
- La percepció de les diferències en el nivell de vida entre el Marroc i Catalunya.
- L'evolució econòmica i la dels índexs de població ocupada i aturada.
- Les característiques de l'evolució demogràfica de Catalunya que inicia, amb cert retard (1975) respecte a altres països d'Europa, el cicle demogràfic més recent, i fa en un període molt curt el camí que en altres països s'ha fet en un període més perllongat.
- Els condicionaments geo-estratègics: La Península Ibèrica és el territori europeu més proper al Nord d'Àfrica i, especialment, al Marroc; i dintre de la península, Catalunya, és ara el territori peninsular que atreu més marroquins. D'altra banda, estacionalment travessen la península molts nord-africans que van i vénen de la frontera francesa cap a les costes meridionals de la península per embarcar-se. A més, l'estratègia previsible de

la C.E.E. de disminuir controls intracomunitaris, alhora que augmenti els exteriors a la C.E.E., difícilment podrà contenir la pressió immigratòria des del Nord d'Àfrica a la península, al mateix temps que és plausible que incrementi l'arribada d'immigrants nord-africans a Catalunya per via de canvi de residència, dintre de la mateixa C.E.E. Es ben possible que l'entrada d'immigrants de l'Est europeu en els països del centre i del nord de la C.E.E., desplaci als nord-africans cap a l'Europa meridional, on d'altra banda, poden trobar menors contrastos climàtics.

- Els condicionaments històrico-polítics estan jugant ja ara, en el sentit que en la migració nord-africana a Catalunya, predominen els originaris de les zones del Marroc que pertanyeren a l'antic Protectorat espanyol al Marroc. Els potencials immigrants des d'aquestes zones tenen ja caps de pont establerts a Catalunya que faciliten l'actuació de les xarxes de parentiu, veïnatge i amistat tan importants per a potenciar la immigració. Amb el temps, també altres zones del Marroc i potser d'altres estats nord-africans, és ben possible que consolidin més les seves xarxes.
- La confrontació amb allò que pensa i preocupa els estudiosos de la població i els sociòlegs amb qui he anat intercanviant parers en el dia a dia del treball d'investigació i en les trobades més formals en reunions i en congressos a Catalunya i Espanya i més enllà (Florència 1985, Jyväskylä 1987, New Delhi 1989), m'ha anat afermant en el fonament de les perspectives que exposaré a continuació, en l'apartat 2.

Per la seva significació en l'àmbit científic, considero ara amb cert detall la ponència dedicada a les "Polítiques que tractaran de respondre al declinar de la població en el segle XXI", del professor Rudolf ANDORKA en la sessió formal dedicada als "Problemes demogràfics dels països desenvolupats", en el Congrés Internacional de la Població de l'IUSSP (International Union for de Scientific Study of Population), New Delhi, setembre 1989. De les tres raons que dona per a fonamentar l'afirmació que els governs adoptaran polítiques de població, la segona, reducció de l'oferta de treball superior a la demanda, penso que cap a meitat de la dècada del 1990 pot fer-se notar a Catalunya a causa de la reducció progressiva de les generacions joves, i la tercera indica a escala mundial el que ja he esmentat en el període que ens ocupa: "It is highly improbable that the advanced societies having a high level of productivity and level of living could maintain their frontiers closed in face of the immigrants coming from the surrounding poor nations

experiencing a high rate of population growth. Thus immigration will necessarily ensue and in consequence these advanced countries cannot avoid having an immigration policy (SAUVY, 1979; GOLINI and GESANO, 1988)". Seguidament, ANDORKA formula els tres tipus de polítiques demogràfiques que poden evitar, parcialment o completament els problemes de cobertura de pensions i alleujar els efectes de l'envelliment de la població: 1. Politiques tendents a incrementar la fertilitat, 2. Immigració d'un nombre adequat de persones joves (en la pràctica, joves adults amb o sense família) i 3. Increment de la taxa de participació en el treball de les dones i de la població més gran (cert retard en l'edat de jubilació). En la conclusió, el sociòleg hongarès recomana evitar les solucions alternatives excloents, i propugna en canvi fer jugar alhora amb els tres tipus de polítiques indicats. Es a dir: polítiques pronatalistes no coercitives, polítiques generoses d'immigració ("liberal immigration policy") i polítiques tendents a incrementar la participació de les dones i dels vells en el treball. (ANDORKA, 1989). A l'European Population Conference de Jyvaskyla (Juny del 1987), en les conclusions de la ponència dedicada als Moviments de Població, deia el seu autor Antonio GOLINI: "In western countries, adjustments in the labour market, wider acceptance of regular and irregular migration flows and the resulting multi-cultural societies, and a more determined aid policy for developing countries, are all essential" (pàg. 328). En la mateixa Conferència Europea de Població, la primera ponència titulada Population Prospects for Europe de Milos MACURA i Janez MALACIC, concluïa: " It would be a migration of permanent settlers which would bring together individuals from different origins, backgrounds and civilizations to live together and share a common destiny. Europe must be ready to face this challenge, to overcome ethnocentrism and participate in an endeavour to stimulate flows between cultures, the outcome of which are difficult to anticipate" (pàg. 40).

- 0.5. En la meua exposició, faré primer unes indicacions molt sumàries pel que fa als processos migratoris iniciats en el període 1950-1975, a Catalunya, entre la població originària de la resta d'Espanya (apartat 1.). Seguirà després la consideració d'uns trets prou generals que considero que de fet es produiran en qualsevol cas a Catalunya cap a l'any 2000, pel que fa als immigrants nord-africans (apartat 2.). Posteriorment, faré unes referències puntuals de característiques diferents, capaces de configurar dos escenaris alternatius de la migració nord-africana a Catalunya en el període 1990-2000 (apartats 3.A. i 3.B.).

1. CATALUNYA I LA IMMIGRACIO

Prèviament a la consideració específica de l'immediat futur de la immigració nord-africana a Catalunya, crec important remarcar alguns trets que caracteritzen l'experiència peculiar de Catalunya respecte a la immigració:

- 1.1. La majoria de la població actual de Catalunya (més de la meitat) està formada per la suma dels habitants de la generació que va fer ella mateixa la immigració des de fora de Catalunya (molt majoritàriament des de la resta d'Espanya, i la meitat des d'Andalusia) més la generació formada pels fills d'aquests immigrants. El 1975, Catalunya arribà a tenir el 38'4% dels habitants nascuts fora de Catalunya, proporció mai assolida per societats tan depenents de la immigració com són ara Austràlia, Nova Zelanda, Argentina, U.S.A., Canadà. El 1989, la proporció estarà a l'entorn del 30%, però, en canvi, haurà augmentat considerablement la generació dels fills d'aquells immigrants. Si afegim encara la generació dels nets dels immigrants de la resta de l'estat, el nombre molt abundant de moviments migratoris a l'interior mateix de Catalunya, i l'experiència migratòria feta per un nombre considerable de famílies, alguns dels membres de les quals foren immigrants a Europa o ho segueixen essent en l'actualitat, podem reforçar encara més l'afirmació, i dir que la gran majoria de la població de Catalunya té en la seva biografia personal una experiència profunda del que suposa la immigració.
- 1.2. Les proporcions de població immigrada, particularment en acabar la gran onada migratòria dels anys 1950-1975, sobrepassaren de molt els límits segons els quals el conflicte entre la població immigrada i la població autòctona es considera generalment que adquireix una gran rellevància. De fet, però, i a nivell social de conjunt, la conflictivitat ha estat molt menys intensa del que caldria esperar d'aquelles quantitats.
- 1.3. Tot i que els immigrants a Catalunya participen generalment de les característiques comunes dels processos d'immigració que es donen arreu del món, amb el que suposen d'esforç i dificultats, i que analitzant cas per cas hi trobaríem tota la gamma que va d'un màxim a un mínim de dificultats experimentades, la consideració global de les dificultats específiques d'aquella immigració a Catalunya, la situa qualitativament per sota de la mitjana de les dificultats específiques que comporta la immigració arreu del món. Si considerem el panorama global d'aquella immigració, tal com es

troba en el seu procés migratori actualment, en una perspectiva ampla (és a dir, que tingui en compte el que són els processos immigratoris arreu del món), llarga (és a dir, que tingui present que aquests processos es perllonguen en el temps més enllà del cicle vital individual), aprofundida (que compti que afecten dimensions molt fondes de la persona) i generalitzada (que fan referència a una considerable majoria, però sense pretendre que sigui aplicable a totes i cadascuna de les persones), ens trobem que el procés immigratori va fent via en el sentit d'una integració a Catalunya, malgrat moltes deficiències.

1.4. El panorama subsegüent a les fortes onades migratòries dels anys 1950-1975 deixava veure descol·locacions i mancances prou importants, però alhora, la prova de força passada, en condicions polítiques adverses deixà veure que totes les dificultats no pogueren esbotzar la gran majoria dels processos migratoris endegats i al mateix temps les pressions oficials en contra de la llengua i la cultura que són a la base de la identitat nacional de Catalunya no aconseguiren llavors anorrear-la. Al contrari, aquesta llengua, cultura i nacionalitat demostraren gaudir de força vitalitat.

1.5. Les consideracions precedents d'aquest apartat 1. no són més que una selecció d'alguns dels trets indicats amb més amplitud en l'article "Situació actual del procés immigratori a Catalunya" (RECOLONS, L., 1983). En tot aquest apartat 1., no és a la immigració nord-africana a Catalunya, a què em refereixo; tanmateix, considero important tenir en compte aquestes realitats viscudes en el país que rebrà aquesta nova immigració. Evidentment hi ha trets diferencials entre una i altra immigració com és ara, pel que fa a la immigració nord-africana, l'especificitat ètnica, religiosa, cultural; la major distància geogràfica i administrativa, en tractar-se d'un altre estat (cal no oblidar, però, el caràcter diferencial de la nacionalitat catalana). Malgrat això, en el conjunt de característiques que configuren la immigració i els processos immigratoris, (LIM, L.L., 1989; FERGANY, N. 1989; SIMMONS, A.B, 1989) són més els trets comuns, que els trets diferents, entre aquella immigració de la resta d'Espanya a Catalunya i la immigració nord-africana a Catalunya; encara que puguin aparentar ser radicalment diferents. Entre els trets comuns podríem esmentar, el fet que es tracti d'una migració per motius econòmics, recerca de llocs de treball, en el qual el guany net percebut de benestar decideix a passar el llindar de la immigració (FERGANY, 1989, pàg. 150); on la xarxa de parentiu, veïnatge i amistat juga un rol molt important en decidir la immigració, acollir-la i acompanyar-la; amb unes estratègies d'avancament

d'un membre actiu de la família que manté relació i sosté econòmicament la resta; encara que malda per reunificar la família aviat; que es troba amb problemes d'allotjament i laboralment ocupa els llocs inferiors de l'escala, etc. Per aquesta raó és convenient tenir present les característiques d'aquella immigració en entrar a considerar l'evolució futura de la immigració nord africana a Catalunya.

- 1.6. El 1979, vaig escriure: "Caldria atendre particularment a les condicions humanes dels immigrants nord-africans i preveure la problemàtica que comporta. El que ara es fa, quan encara es tracta de contingents relativament no molt nombrosos, pot preparar l'actuació futura, quan els contingents resultin previsiblement més nombrosos". (RECOLONS, L., 1979, pàg. 33). Deu anys després, ens trobem en la situació que altres participants del Simposi hauran exposat: un panorama no gaire positiu. Voldria indicar, tanmateix, que la presència de nord-africans ja ara a Catalunya suposa un cap de pont important en la xarxa de relacions familiars i d'amistat que tanta importància té en el desenvolupament de la immigració. Alhora, el que s'ha fet en aquests anys de part de persones i organismes, sovint força mancats de mitjans per conèixer, defensar els drets i ajudar els immigrants nord-africans a Catalunya, constitueix una base concreta amb la qual cal comptar de cara al futur.

2. TRETOS COMUNS DE LA POBLACIÓ NORD-AFRICANA A CATALUNYA PER A L'ANY 2000

2.1. Cap a l'any 2000 la població d'origen i de descendència nord-africana, marroquina molt especialment, serà força abundant, molt més que no ho és ara. Això suposa que en els onze anys, 1990-2000, el flux de població nord-africana cap a Catalunya serà important, més intens probablement cap a la segona meitat del període (1995-2000), que en la primera meitat (1990-1995). Aquesta perspectiva no suposa, però, que el conjunt de la població nord-africana a Catalunya l'any 2000 deixi de significar una proporció molt reduïda, en relació al total de la població.

2.1.1. Una part d'aquesta població farà una migració temporal, però, serà abundant la immigració més o menys definitiva. Es ben probable que succeeixi amb aquests immigrants d'origen nord-africà el que no és gens estrany en els processos migratoris: que els que de fet retornin definitivament al seu país d'origen siguin bastant menys dels que sortiren amb intenció de retornar.

2.1.2. Els descendents dels immigrants, entenent com a tals, els fills que arribaren a Catalunya amb una edat inferior als quinze anys, i també, els que han nascut ja a Catalunya, de pares nord-africans, constituïran una població amb problemàtica específica respecte a la dels seus pares i respecte a la resta de la població de Catalunya de la seva mateixa edat.

2.2. "El procés migratori afecta nivells molt profunds de la persona" (RECOLONS L. 1983, pàg. 9). Aquesta característica que havia formulat amb referència als immigrants de Catalunya des d'altres parts d'Espanya és un tret prou general en totes les migracions i per tant, és de preveure que ho sigui també per a aquesta immigració nord-africana. El desplegament d'energies per a mantenir integrada la identitat personal al llarg del procés és considerable. Amb variacions, molt significatives i importants que poden fer més o menys dur aquest procés migratori, segons en quin dels dos escenaris, que després indicaré, es desenvolupi, el tret comú majoritari és el d'una experiència més aviat dura per a l'immigrant.

2.3. Un altre tret comú a qualsevol desenvolupament d'aquesta immigració serà la presència de conflictes. La rellevància, la profunditat, la freqüència, la imatge i l'impacte dels conflictes, tant pel que fa als immigrants nord-africans, com pel que fa a tota la resta de la població de Catalunya, pot ser molt diferent segons quin desenvolupament es doni. Però, en qualsevol cas, cal comptar que de conflictes n'hi haurà. La conflictivitat és un component de la dinàmica social.

3. DOS ESCENARIS POSSIBLES I DIFERENTS PER A L'ANY 2000 DE LA IMMIGRACIO NORD-AFRICANA A CATALUNYA

En la interpretació d'aquests escenaris, cal tenir present, el que dèiem en la introducció respecte a la prospectiva (apartat 0.2.). Es probable que algunes de les característiques que posem en un dels escenaris, es donin en l'altre; tanmateix, hi ha de vegades una relació causa-efecte i d'altres una "afinitat electiva" entre els factors situats dintre d'un mateix escenari. Això fa que el desenvolupament d'uns factors afavoreixi els dels altres situats dintre del mateix escenari.

ESCENARI A

ESCENARI B

3.1. Ambit sòcio-econòmic-laboral

3.1.1. Els immigrants del Nord d'Àfrica

La gran majoria de la població activa d'aquest origen, en treballs de nivell sòcio-professional molt baix.

La majoria de la població activa d'aquest origen, ocupada en treballs de nivell sòcio-professional molt baix.

Preponderància de condicions econòmiques inferiors a les que es donen en els altres treballadors del mateix nivell laboral.

Una part important d'aquesta població en condicions econòmiques no gaire diferents dels altres treballadors del mateix nivell baix. Altra part, també important però, per sota d'aquest nivell.

Economia submergida molt estesa i habitual.

Economia submergida estesa, però més com a mitjà transitori que no pas habitual.

Feines marginals al sistema, molt nombroses i marcant perllongadament a qui les fa.

Es donen feines marginals al sistema, però, per a molts dels qui les fan no els marca perllongadament, en no tractarse de dedicacions habituals.

Mobilitat laboral escassa. Possibilitats d'ascens obertes per a pocs.

Dificultats per a la mobilitat laboral ascendent, però tanmateix, aquesta és possible i incentivadora.

Presència de nord-africans de nivell sòcio-professional mitjà o fins i tot potencialment superior (v.gr. estudiants universitaris) en el país d'origen, ocupats a Catalunya en tasques de nivell sòcio-professional baix o molt baix.

Gran preponderància de condicions de vida molt baixes en relació a les de la resta de la població de Catalunya.

Una minoria important i renovable d'inmigrants resta físicament distanciada de la seva família nuclear, a la qual remetent els seus estalvis, a base de subsistir en condicions dures de vida. La reunificació familiar es demora en una espera que es va perllongant d'aplegar suficients mitjans per portar la seva família o per poder establir-se en el país d'origen, més enllà del que inicialment pensaven.

Són majoria, tanmateix, els immigrants que viuen a Catalunya amb la seva família nuclear. Dificultats d'acomodació entre les pautes de vida diferenciades, especialment, pel que fa a la dona.

Una minoria significativa de població laboral nord-africana qualificada en nivells econòmics mitjans.

Condicions de vida diversificades, preponderant les de nivell molt baix en relació a la població de Catalunya, però, en procés de millora al llarg del temps, per a una majoria.

Una minoria important i renovable d'inmigrants resta físicament distanciada de la seva família nuclear, a la qual remetent els seus estalvis, a base de subsistir en condicions dures de vida. Tanmateix el cicle que acaba amb la reunificació familiar a Catalunya o al país d'origen aconseguixen de fer-ho en un període de temps més curt del que es donava en el decenni dels 1980ss.

Són majoria, però, els immigrants que viuen a Catalunya amb la seva família nuclear. Dificultats d'acomodació entre les pautes de vida diferenciades, especialment, pel que fa a la dona.

Els conflictes entre el conjunt de pautes que menen vers la reclusió de la dona en la llar i les pautes de més participació en la vida de la societat exterior a la llar, són, sovint, intenses, especialment a l'interior de les famílies i col·lectivitats nord-africanes. Sovint aquestes tensions resten irresoltes o menen vers un isolament profund de la dona en la vida de la societat exterior. Altres es resolten en compromisos (o en ruptures) que tendeixen vers una participació femenina en la vida social exterior.

Els conflictes entre el conjunt de pautes que menen vers la reclusió de la dona en la llar i les pautes de més participació en la vida de la societat exterior a la llar, són, sovint, intenses, especialment, a l'interior de les famílies i col·lectivitats nord-africanes, amb tendència a resoldre's en compromisos que afavoreixen la participació femenina en la vida social.

3.1.2. Segona generació

La importància estratègica de la generació que formen els fills dels immigrants dona especial relleu a allò que els succeeixi. Les característiques que atribuïm a aquesta segona generació segons es trobi en un o altre dels dos escenaris, creiem que poden resultar més diferenciades de les que trobàvem entre una i altra alternativa de la generació precedent.

Els fills dels immigrants d'origen nord-africà, segueixen, preponderantment, en les situacions laborals dels seus pares. Una majoria important, orientada vers la marginalitat econòmica-laboral.

Els fills dels immigrants assoleixen, majoritàriament, nivells laborals qualificats i són incentivats per a formar-se professionalment. Una important minoria resta, tanmateix, en els nivells baixos de la generació precedent. Altra minoria resta en la marginalitat econòmica-laboral.

Les situacions de relegació social resulten psíquicament i socialment menys suportables a aquesta generació que a la dels seus pares: Molts han anat a escola i veure que l'accés a llocs laborals i professionals a nivells econòmics equivalents als que arriben els seus antics companys escolars de nacionalitat legal espanyola, els està sovint vedat a la pràctica, els resulta una experiència traumatitzant. L'agressivitat latent en aquest conflicte pot arribar a acolorir fortament algunes de les agrupacions i també donar lloc a greus patologies psíquiques en algunes d'aquestes persones.

Els problemes d'identitat, tant pel que fa a la seva auto-identificació, com a la seva identificació en el conjunt de la societat catalana i dintre de la col·lectivitat d'origen nord-africà són intensos.

Es donen desigualtats de fet en la possibilitat d'accedir a llocs laborals i professionals respecte als de nacionalitat espanyola de la mateixa edat. Per a la majoria, però, encara que aquestes dificultats sovint retarden un temps l'accés, no acaben d'impedir-ho ni anul·len l'incentiu per a accedir. Una minoria resta, però, de fet impedida, i acaba desincentivada i frustrada amb brots d'agressivitat que no arriben, però, a acolorir la imatge global del col·lectiu d'aquesta generació de descendents de nord-africans.

La identitat personal passa períodes de crisi, en els quals trobem sovint postures d'adhesió voluntarista a valors i maneres de fer de la societat catalana i rebuig de la societat d'origen, i, també, al contrari, postures de forta adhesió a valors i pautes de conducta de la societat d'origen i rebuig de la societat catalana i europea. Això provoca conflictes. Tanmateix, el llarg procés immigratori va avançant etapes.

La condició de la dona es troba en una particular tensió que porta a conflictes, sovint forts, en el si de la mateixa família i col·lectivitat ètnica, derivant sovint a actituds radicals de submissió a les pautes d'origen o de tall brusc amb aquestes pautes. En ambdues situacions els processos comporten fortes tensions, sovint traumàtiques.

El barri del Raval (el "barrio chino") de Barcelona es converteix en un centre de referència important per a una proporció important de components d'aquests fills i filles d'immigrants nord-africans.

Pel que fa a la llengua, l'expressió es dona amb facilitat en castellà i, amb no tanta facilitat, en català. Una minoria amb escolarització irregular, intermitent, i fins i tot, nul·la, que pot arribar a ser abundant, es troba amb déficits lingüístics importants.

L'àrab, el bereber i/o el francès, segons els casos, es fan servir com a llengua d'ús intrafamiliar i dintre de la col·lectivitat, sense, però, que es domini l'expressió escrita fora d'àmbits minoritaris.

Les diferents pautes de comportament pel que fa al paper de la dona en la societat d'origen i a Catalunya, causen sovint conflictes en el si de les famílies i en les col·lectivitats d'origen nord-africà. Encara que aquests conflictes deriven vers una àmplia gamma de situacions plurals, molts es resolen en compromisos que tendeixen més aviat a fer prevaler, a partir de la majoria d'edat, les pautes de comportament més esteses a Catalunya.

Per a la majoria dels qui han passat pel barri del Raval (el "barrio chino") de Barcelona, aquesta estada significa una etapa de pas, sovint no agradable, però, que no arriba a marcar significativament el conjunt del col·lectiu.

El castellà i el català, es dominen en grau suficient, com a resultat d'actuacions escolars en les quals encaixen els objectius de la societat catalana amb la voluntat dels immigrants respecte als seus fills. L'àrab, el bereber i/o el francès, segons els casos, a més de servir sovint com a llengua d'ús intrafamiliar i a l'interior de la col·lectivitat d'origen, té per a una part significativa, un aprenentatge escolar o para-escolar que en facilita el domini correcte, també en expressió escrita.

3.1.3. Els sistemes socials dels països d'origen

Les transferències de diners dels emigrats a Catalunya, fent part del conjunt de remeses dels emigrats nord-africans a Europa i dels països àrabs del petroli, suposen una entrada important de diners en els sistemes econòmics dels països d'origen (el Marroc, especialment, pel que fa a Catalunya). Alhora aquesta emigració, malgrat les dificultats que comporta per a les seves famílies, alleuja el desequilibri existent entre demanda i oferta de treball en els països d'origen.

L'emigració vehicula l'entrada de valors de referència que sovint entren en conflicte amb els establerts.

El que arriba dels emigrats no troba dinàmiques eficaces de desenvolupament econòmic i vies autòctones de modernització a on encaixar.

Les transferències de diners, l'alleujament de l'oferta sobrera de mà d'obra, la reinstal·lació laboral dels qui retornen i els nous valors que els emigrats introdueixen, són factors importants, entre d'altres, per al desenvolupament econòmic del país d'origen, amb pautes autòctones més o menys reeixides de modernització.

Els estats respectius d'origen es desenten en la pràctica de la gran majoria d'aquests ciutadans, i de les dificultats que troben (en concret a Catalunya i a Espanya), malgrat aprofitar-se del que els aporten.

Els estats respectius d'origen prenen algunes mesures per ajudar als seus ciutadans en els països on han immigrat. Sigui en el marc d'acords supranacionals (amb la C.E.E., per exemple), d'acords bilaterals (Marroc.-Espanya, per exemple), o d'altra manera.

3.1.4. El factor religió

L'islamisme juga un paper important com a configurador de la identitat personal i social de la gran majoria dels immigrants d'origen nord-africà. És possible que, la majoria, adoptin una interpretació més alleugerida pel que fa a les disposicions normatives, de la que mantenen en els països d'origen. Una minoria, per contra, és possible que adopti unes interpretacions més totalitzants de l'islamisme i és fàcil que es desenvolupin algunes sectes musulmanes, que incrementin el nombre ja ben abundós de grups sectaris d'origen oriental i d'origen cristià, existents a Catalunya. Altra minoria és possible que passi a l'agnosticisme i alguns a l'ateisme. També és possible que es produeixin

algunes conversions puntuals al cristianisme (i en sentit contrari, que alguns batejats es facin musulmans). La confrontació més forta per a l'islamisme d'aquesta població es donarà més amb el secularisme de la societat europea (i catalana) que no pas directament amb el cristianisme. Es fàcil que sigui des d'instàncies cristianes que es desenvolupin bona part de les iniciatives d'acollida, defensa dels drets humans dels immigrants, i promoció del respecte per l'islamisme (incrementant el que ja s'ha donat en els anys 1980ss.), i que això afavoreixi unes bones relacions mútues. Pot també succeir que surdeixin alguns grups polítics minoritaris contraris a la immigració nord-africana que vulguin utilitzar arguments religiosos (d'origen pretesament cristià) en la seva argumentació, a despit de les actituds generalitzades en l'església a Catalunya.

El panorama descrit en els paràgrafs precedents, és plausible que mantingui els seus trets bàsics en aquest escenari. En el qual, no obstant les actituds i els grups assenyalats com a minoritaris, en un i altre sentit, sense deixar la condició minoritària, es fàcil que incrementin la seva radicalització, nombre d'adherits i ressonància.

Dintre del panorama descrit en els paràgrafs precedents, l'actitud descrita com a majoritària, és fàcil que doni el to i comenci a configurar-se una manera de ser català, de descendència nord-africana i musulmana. Pot ser que el diàleg musulmans-cristians es desenvolupi i produeixi resultats tangibles incrementant actituds de mutu coneixement i respecte. Les minories més radicals d'un i altre signe, és fàcil que hi siguin, però, amb poca capacitat per a influir en el conjunt.

3.2. La societat catalana davant dels immigrants nord-africans

3.2.1. La vida quotidiana en la societat civil

Dintre la complexitat de les relacions entre la població d'origen o descendència nord-africana i els altres habitants de Catalunya, podríem destacar-ne tendències que afavoreixen l'encontre i tendències que afavoreixen el rebuig. Unes i altres jugaran simultàniament malgrat no tinguin la mateixa força en les diverses col·lectivitats, individus i períodes temporals.

A la població de les penínsules mediterrànies europees se li atribueix sovint unes maneres de ser i de relacionar-se característiques i diferenciades. La dificultat de precisar aquestes característiques i la necessitat de diferenciar, al seu torn, les subpoblacions incloses, fa discutible i discutida aquesta atribució. Tanmateix alguns trets comuns trobem, especialment si els comparem amb altres grans conjunts de població, com són ara els del nord o el centre

d'Europa: La relació primària entre catalans i italians, per exemple, sintonitza en la majoria dels casos més ràpidament. Aquests trets són susceptibles de jugar un paper important en l'encontre amb la població del sud del mediterrani (del Nord d'Àfrica) fent les relacions més fàcils, per exemple, de les que aquesta població troba en altres països europeus. Alhora, però, altres factors poden jugar pel desencontre o el rebuig, com l'afirmació de pertinença europea com a diferenciada de la identitat africana que pot reactivar prejudicis seculars en favor del desencontre i la dinàmica socio-econòmica.

Es previsible que la majoria de les relacions primàries extra-comunitàries de la població d'origen nord-africà es donin amb ciutadans procedents o descendents d'una immigració anterior a Catalunya, molts d'ells de descendència o de procedència directa d'Andalusia. També entre aquestes poblacions d'unes i altres immigracions, tendències d'encontre i tendències de rebuig jugaran el seu rol. A favor de l'encontre poden jugar similituds de condicions de vida i treball viscudes sovint en etapes temporals diferents, sintonies de maneres de ser i afinitats culturals sobre les que podríem cercar arrels històriques. Pel desencontre pot jugar la projecció de la identificació social ascendent que accentua les diferències amb el nou vingut, en qui pot veure's tipificat el nivell baix de l'estructura social del qual se'n vol sortir i això pot activar prejudicis acumulats.

Les xarxes de parentiu, veïnatge i amistat dintre la comunitat nord-africana que tan rellevants resulten per a decidir la immigració continuen després tenint un paper important per a configurar l'àmbit vital en el qual la identitat personal es manté integrada. Amb el pas del temps, altres relacions significatives poden sorgir amb la població exterior a la xarxa i a la col·lectivitat nord-africana o pot també succeir que les relacions significatives restin tancades dintre d'aquest àmbit.

En relació als immigrants nord-africans, s'imposa la vivència i la imatge de la diferència. Aquesta, marca fortament la relació entre nord-africans i la resta de la població.

Els trets diferencials dels immigrants nord-africans respecte al conjunt de la població de Catalunya, són presents en la relació quotidiana i en la imatge. Però les confluències en situacions i característiques humanes similars o comunes, com són ara les experiències migratòries viscudes en un passat no gaire llunyà, per bona part de la població de Catalunya, faciliten la comprensió.

El desconeixement, la sospita i la por marquen sovint les relacions mútues i generen agressivitat. Sovintegen els conflictes i aquests tenen gran ressonància.

Entre els qui fa uns anys immigraren de la resta d'Espanya (d'Andalusia en proporcions considerables), dintre d'una pluralitat d'actituds envers els nord-africans, pesa molt la consideració d'aquests com a diferents i possibles competidors: Això sovint retreu i aïlla, en contraposició a una tendència a mantenir una bona relació interpersonal que també es dona en el frec a frec de cada dia.

Els immigrants d'origen o descendència nord-africana mantenen poques relacions significatives fora de les xarxes de parentiu, veïnatge i amistat dintre de la seva col·lectivitat.

Una part de la població viu com una amenaça a la llengua i cultura catalanes, l'increment del nombre d'habitants d'origen nord-africà

Hi ha conflictes, sense, però, que aquests arribin a donar el to, predominant de la convivència. Dintre d'un ventall molt ampli d'actituds que va d'actituds de confraternació a l'agressivitat, el respecte avança com a actitud preponderant

Es troben i consciencien sintonies culturals que faciliten la relació. El potencial de trobament que suposa el parentiu cultural, especialment, pel que fa a la nombrosíssima població d'origen andalús a Catalunya, troba formes d'expressió i actuació.

Els immigrants d'origen o descendència nord-africana augmenten amb el pas del temps les relacions significatives fora de l'àmbit intra-comunitari i de la xarxa de parentiu, veïnatge i amistat de l'inici de la seva migració. Aquestes noves relacions es donen tant amb altres immigrants nord-africans, com amb altres persones de la societat catalana.

Surten iniciatives privades i públiques que faciliten el coneixement i la promoció de la llengua i cultura catalanes entre la població d'origen nord-africà, amb ofertes racionalitzades adaptades al ritme del procés migratori. S'accepta el repte, sense alarmismes, cercant d'aprofitar l'experiència passada a Catalunya quan arribaren immigrants de la resta d'Espanya en nombre molt més elevat

Brolla alguna iniciativa que ajuda a comprendre el món de la immigració nord-africana a Catalunya, fent un paper semblant al que va suposar per a la comprensió de la immigració a Catalunya el llibre d'en Francesc CANDEL: "Els altres catalans" en els anys 1960ss.

La vida associativa troba dificultats per desenvolupar-se a causa d'un clima de desconfiança i fragmentació entre la població d'origen nord-africà que dificulta la interrelació més enllà dels cercles d'origen local particular. Entre les associacions d'habitants d'origen nord-africà que superen aquest nivell més localista, es dona, bé que no en totes, una tendència envers postures defensives radicalitzades.

La vida associativa es desenvolupa força, afavorida per una entesa expressa o tàcita sobre la conveniència de desenvolupar els valors culturals que permetin de mantenir integrada la identitat de la població d'origen nord-africà i dels seus descendents i avançar així etapes en el procés migratori vers la plena integració d'aquests habitants en la societat catalana. Grups radicals existeixen, però no són els que donen el to general.

Associacions autòctones interessades en el món nord-africà desenvolupen actuacions per tal de donar a conèixer el món i la cultura nord-africana, la problemàtica dels immigrants i ajudar a resoldre qüestions concretes. La seva actuació positiva abasta un cercle de la població, sense aconseguir, però, d'influir significativament en el conjunt de l'opinió pública, ni en les actuacions polítiques.

Associacions de les que formen part habitants d'origen nord-africà i d'origen català i de la resta d'Espanya, desenvolupen actuacions que a més de donar a conèixer el món i les cultures nord-africanes, la problemàtica dels immigrants i d'ajudar directament els immigrants, influeixen eficaçment en la formació de l'opinió i en les actuacions de les diverses entitats i administracions públiques.

3.2.2. L'economia i la política

Per a Catalunya (com per a Espanya i Europa), els immigrants adults suposen una mà d'obra barata que cobreix una oferta sense que s'hagi pagat el cost de manteniment en les etapes vitals prèvies. La majoria de la població laboral d'origen nord-africà no suposa una competència laboral directa amb la resta de la població de Catalunya, bé perquè s'ocupa en unes feines que aquella no cobreix, o bé, a mesura que avança el decenni dels 1990ss., per la reducció de les generacions que aniran arribant a edat laboral.

Val de ple per a aquesta immigració el que s'ha dit amb un abast més general: "It increases the flexibility of the economy, its ability to answer positively to the challengers of de development of the world economy (CHESNAIS, 1988) "...the immigrants mostly complement and do not supplement the nacional labour force", (GOLINI and GESANO, 1988) (vegeu també ANDORKA. R, 1989 p.309).

Les empreses més interessades, no solament tracten amb els immigrants que se'ls hi presenten, sinó que promouen estratègies i xarxes de captació de personal a Catalunya.

L'estereotip del nord-africà com a competidor laboral es generalitza en l'opinió i això, impideix de reconèixer la situació i el paper real que juguen en l'economia del país.

Els fills dels immigrants entren més en la competència del mercat de treball, malgrat algunes desavantatges. Es produeixen reaccions contra aquesta competència, contraposades però des de posicions que reconeixen el seu dret i la seva aportació a l'economia del país.

Les estratègies i xarxes de captació de personal i contractes resten sovint al marge de la legalitat.

Les estratègies i xarxes de captació de personal i contractes entren, generalment, en un marc legal.

La legislació i la reglamentació de la C.E.E. i de l'estat, s'apliquen rigidament en el que suposen de denegació de permisos de residència, però, resten sovint a nivell de declaració (ineficax) de bones intencions, en el que tenen de defensa de drets i interessos dels treballadors immigrants i les seves famílies.

La legislació i la reglamentació de la C.E.E. i de l'estat, a més de la funció de control dels immigrants, donen algunes garanties eficaces de defensa dels drets i interessos d'aquests treballadors.

No hi ha una política social eficaç amb la immigració nord-africana. En la pràctica el volum i les condicions de vida d'aquesta immigració es deixen al joc de l'oferta i la demanda real de treball (en el qual l'oferta, en trobar-se sense sortida en el país d'origen, accepta condicions molt precàries) i encara es rebaixa el resultat d'aquell mercat laboral desequilibrat, per dues raons: primera, pel descoratjament produït per unes condicions dolentes de vida i de treball, i, segon, per l'ús eventual i sovintejat del control i expulsió del país per a una població que en una gran proporció, es troba sovint mancada d'algun requisit legal.

Les inversions de les diverses administracions públiques en la millora de les condicions de vida, educació dels fills, etc, no arriben a superar nivells que realment aconseguixin millorar significativament la situació.

La política repressiva dona el to al conjunt de l'actitud política envers els immigrants nord-africans, altres polítiques resten subordinades a aquesta prevalència.

Hi ha una política social més o menys eficaç de cara a aquesta immigrats. Aquesta política parteix d'un coneixement real de la situació i té uns objectius més generosos i realistes pel que fa al volum i les condicions de la immigració. Es tenen en compte diverses situacions dels que volen immigrar, facilitant la integració dels immigrants en la societat catalana, considerant diferencialment la migració temporal i tractant d'evitar (i en part, aconseguint-ho) l'establiment d'una immigració que d'entrada no tingui possibilitats d'integració en la societat catalana.

Sia per mesures procedents del govern de Catalunya, sia a partir de condicionaments de la C.E.E., del govern estatal, del govern local o de la coordinació d'aquestes instàncies públiques i d'altres de privades, s'esmercen eficaçment diners per a millorar les condicions de vida dels immigrants i s'afavoriex la reunificació familiar i l'educació dels fills.

La política repressiva resta subordinada a una política social.

L'obtenció de la documentació legal, esdevé una fita tan important a assolir que polaritza gran part de les energies de l'immigrant i genera circuits de corrupció, tant en l'administració, com circuits de falsificació i vies il·legals, per part d'alguns que se n'aprofiten.

En aquesta política amb la migració, les consideracions humanitàries i de respecte i promoció dels drets humans, es veuen frenades de plasmars-e en realitzacions, bàsicament, perquè les instàncies polítiques es troben molt depedents de la base electoral, i els immigrants i la seva causa tenen molt poc pes electoral davant el conjunt d'electors i també perquè els efectes d'una política social amb ells són de llarga volada i no gaire rendibles políticament a curt termini.

S'afavoreix la legalització de les situacions de fet. Es regularitzen situacions clandestines perllongades. Es promulguen disposicions que minven substancialment la proporció d'immigrants irregulars a partir d'una determinada data.

En aquesta política social es potencien les actuacions dels qui treballen pel reconeixement de les situacions reals, i dels drets humans dels immigrants sobre l'opinió pública. Però, a més, hi juga el pragmatisme d'una política que reconeix que de població d'origen nord-africà haurà, en abundància, a Catalunya, l'any 2000. I parteix de la base que es millor per a Catalunya atendre i afavorir les expectatives d'una població que ve amb ganes d'obrir-se camí, ajudant-los a integrar-se en aquesta societat, que no deixant-los que es deteriorin en situacions inhumanes.

4. CONCLUSIO

En la descripció dels dos escenaris precedents he tractat de mantenir la fredor de qui pretén ser objectiu en la descripció. Es evident, però, que sense concentrar l'un tots els mals i l'altre, tots els béns, el segon escenari és molt més positiu que el primer. I en dir positiu, em refereixo no únicament a una situació millor per als immigrants i els seus descendents, sinó també molt millor per a la societat catalana.

En efecte, el desenvolupament del primer escenari, aboca per a l'any 2000 a una Catalunya amb greus problemes de convivència en el seu sí. Val la pena aprofitar els avantatges del qui arriba més tard, per tal d'evitar que Catalunya es trobi aleshores en la situació en la qual ara (1989) es troben França i d'altres països europeus. Fàcilment podria arribar-se a aquesta situació si es deixa que la immigració nord-africana es vagi desenvolupant en les condicions actuals.

Fora contraproduent i irreal confiar a la via repressiva la clau de la política en relació amb aquesta immigració: irreal, perquè de fet no aconseguiria eficaçment tallar el flux de població d'origen nord-africà, i contraproduent perquè aniria alimentant les condicions per a provocar una situació molt difícil, si no explosiva.

El desenvolupament del segon escenari, i tant de bo el d'unes condicions que encara el milloressin, demana enfocar una política conseqüent amb el coneixement aprofundit rigorós, i matisat de la realitat empírica que porti a actuacions diferenciades per a les diverses generacions, circumstàncies i períodes. I això des de la convicció que la plena integració a Catalunya va lligada a un procés immigratori complet i reeixit (RECOLONS, L., 1979, pàg. 23).

Penso que Catalunya té prou experiència acumulada com per afrontar amb serenor i confiança el repte que suposa aquesta nova immigració, i poder així enfocar el segle XXI sense esveraments, a causa d'aquesta incorporació de nous ciutadans.

OBRES CITADES

- ANDORKA, Rudolf, 1989 "Policy responses to population decline in the twenty-first century: pronatalism, migration policy, growing labour force participation or other alternatives?" I.U.S.S.P. New Delhi, Vol 3 pàgs, 303-313
- CABRE, Anna, 1987, Predicciones en Demografia. El caso de España, Centre d'Estudis Demogràfics, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Barcelona).
- CANDEL, Francesc, 1964 (1a. edició), Els altres catalans, Edicions 62, Barcelona.
- CHESNAIS, J-C., 1988. "Migrations internacionales, transition demographique et développement économique", Paper presentat al Symposium on Population Change and European Society, December, Florence.
- DUMONT, G-F., CHAUNU, P., LEGRAND, J. and SAUVY, A., 1979, La France Ridee, Paris: Livre de Poche.
- GESANO, G., vegeu GOLINI, A. and GESANO, G.
- GOLINI, Antonio, 1987, "Population movements. Tipology and Data Collection, Trends, Policies", a IUSSP/EAPS/FINNCO, 1987 pàgs. 263-328
- GOLINI, A., and GESANO, G., 1988, "Population mobility and labour markets", paper presentat al Symposium on Population Change and European Society, December, Florence.
- EAPS (EUROPEAN ASSOCIATION FOR POPULATION STUDIES). Vegeu IUSSP/EAPS/FINNCO.
- FERGANY, Nader, 1989, "The International Migrations Processes as a Dynamic System" a IUSSP, 1989, Vol. 2 pàgs. 145-158.
- IUSSP (INTERNATIONAL UNION FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF POPULATION), 1985, International Population Conference, Florence, 5-12 June, 4 Vols. Liège.
- IUSSP (INTERNATIONAL UNION FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF POPULATION), 1989, International Population Conference, New Delhi, 20-27 September, 3 Vols. Liège.
- IUSSP (INTERNATIONAL UNION FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF POPULATION)/ EAPS (EUROPEAN ASSOCIATION FOR POPULATION STUDIES)/ FINNCO, 1987, European Population Conference, Jyväskylä (Finland), 11-16 June, Plenaries, Helsinki.
- LIM, Lin Lean, "Processes shaping International Migration Flows" vegeu IUSSP, 1989, Vol. 2, pàgs. 131-144.

- MACURA, Milos and MALACIC, Janez, 1987, "Population Prospectives for Europe" a IUSSP/EASP/FINNCO, 1987, pàgs. 1-41
- MALACIC, Janez, vegeu MACURA, Milos and MALACIC, Janez, 1987
- RECOLONS, Lluís, 1976, La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica, Institut d'Estudis Catalans i Editorial Laia, Barcelona.
- ID., 1979 A, "Els habitants" a Catalunya: home i territori. Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona, pàgs. 9-77.
- ID., 1979 B, "Marc demogràfic dels recents moviments migratoris a Catalunya", a PERSPECTIVA SOCIAL, 14, pàgs. 7-33.
- ID., 1983, "Situació actual del procés immigratori a Catalunya" a PERSPECTIVA SOCIAL, 19, pàgs. 7-25.
- ID., 1987, "Les migracions a Catalunya en un nou període demogràfic", a Visió de Catalunya. Els canvis i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica, Diputació de Barcelona, pàgs. 257-301.
- ID., 1989, "La Població" a Catalunya 77-88, un informe de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona.
- SAUVY, Alfred, 1979, "Les consèquenes du viellissement de la population" a DUMONT, G-T, CHAUNU, P., LEGRAND, J. and SAUVY, A., 1979.
- SIMMONS, Alan B., 1989, "World System-Linkages and International Migration: New Directions in Theory and Method with an application to Canada", a IUSSP, 1989, Vol. 2, pàgs. 159-183.